

PRZEWRACAĆ (63) *vb impf*

e oraz drugie a jasne (w tym w e 1 r. błędne znakowanie); w *inf* -ra-; w pozostałych formach -rã- (30), -ra- (19); -rã- BierEz (2), OpecŻyw, RejRozpr, MurzNT, GroicPorz (4), Leop, OrzRozm, BudBib (2), ModrzBaz, SkarJedn, SkarŻyw, CzechEp (2), PudłFr, KmitaPsal, WujNT, SkarKazSej; -ra- MurzHist, KrowObr (4), Mącz (3), KochPs, GrabowSet; -rã- : -ra- RejWiz (3:2), RejZwierz (1:2), BielKron (2:2), RejPos (1:1), RejZwierc (1:2).

inf przewracać (7). ◇ *praes* 1 sg przewracám (6). ◇ 3 sg przewracá (15). ◇ 2 pl przewracácie (1). ◇ 3 pl przewracają (13). ◇ *praet* 2 sg m przewracáles (1). ◇ 3 sg m przewracál (1). ◇ 3 pl m pers przewracali (1). ◇ *fut* 3 sg m będzie przewracál (1). ◇ *imp* 2 sg przewracáj (1). ◇ 1 pl przewracájmy (1). ◇ 2 pl przewracájcie (1). ◇ 3 pl niecháj przewracają (1). ◇ *con* [1 sg m bym przewracál.] ◇ 2 sg m byś przewracál (2). ◇ 3 sg m by przewracál (1). *f* by przewracała (1). ◇ *part praes act* przewracając (9).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde* także XVII – XVIII w. s.v. *przewrócić*.

1. Powodować upadek, obalać, wytrącać ze stanu równowagi, z właściwej pozycji; *arietare*, *pervertere*, *pervolutare*, *transvertere*, *volvere* Mącz; *evertere*, *intervertere*, *invertere*, *pervertere*, *pervolvere*, *revolvere*, *subvertere*, *vertere* *Cn* [w tym: kogo, co (13)] (15) : *RejRozpr* E2; á thákowey byli [gryfowie] mocy/ iż rycerzá s koniem przewracáli [equum cum milite deportarent] *HistAl* M2v; Mącz 16a, 488a; wygánia [Jezus] też biczem łákome kupce z kościoła/ y ftoły z pieniędzmi ich przewraca *CzechEp* 18, 47.

W połączeniu szeregowym (1): Ci [duchy powietrzne] więc burzą wodami/ domy przewracáią/ A s korzeniá drzewinę z gruntu wywracáią. *RejWiz* 149v.

Zwroty: *bibl.* »przewracać gory wiarą« = hiperbola na określenie silnej wiary [szyk zmienny] (2): byś przewracál gory/ Wiará/ y przez morze brnął/ y tłukł twarde mury. Iefli z bliźnim nie będzie/ wierney życzliwości/ Wízytko to brzęk Miedzyány/ w Páńfkiey wielmożności. *RejZwierz* 132; *RejPos* 194.

[»gory przewracać« = hiperbola na określenie największego wysiłku: Laterem lauem. Bym y gory przewracál/ przed fie bym wtzoráyffego dnia fukał. *TerentMatKęł* S4v.]

W *przen* (1) : Głos páńfki Cedry łamie/ y dęby przewraca *KochPs* 40.

a. O okrętach i łodziach (4) : Przygadza fie iż też żeglarze/ mmimáiąc áby morfka gorá/ ná grzbiecie wielorybá okręty ftánowią/ ále ie wnetki przewraca. *BielKron* 295; *RejZwierc* 176v; *SkarKazSej* 667a.

przewracać czym (1): Ty ryby [cetusy] niekiedi wielkość wody wyrzygaią/ iż niekiedy łodzie tym wyrzyganiem przewraczáią. *FalZioł* IV 31b.

b. Zrzucac z pewnej wysokości [skąd] (1) : A dziwnie ie [ludzi] morduiąc rozlicznie trácili [diabli]. [...] Z wozmi s końmi z wyfokich gor ie przewracáiąc. *RejWiz* 83.

2. Odwracać spodem na wierzch [co] (4) :

Zwrot: »wznak przewracać« (1): Iefli ryby żuią pokarm albo nie. (–) Nie żuią ale profto połykaią. Abowiem gdyby zwali [lege: żwali] tedyby w nie wychodziło wiele wody ktoraby ie zalewała y w znak przewraczáła. *GlabGad* H8v.

a. Przekopywać, przeorywać ziemię; *scindere* *PolAnt*; *invertere*, *subvertere* *Cn* (3) : A ia ták ciężko kopáiąc/ Wiecznie rolą przewracáiąc: Będąc ták pilny w oránium/ Nie mogę przyść k dobre^{mv} mieniu. *BierEz* P2; *RejZwierz* 138v; *BudBib* Is 28/24.

3. *Obracać wielokrotnie, odwracać z boku na bok, przekręcać; pervertare Mącz; transvertare Calep* [w tym: kogo, co (8)] (12) : *RejKup* c2, c8; Więc go [chorego] tu trą v ognia wzgorę przewraciaią *RejWiz* 15, 84v, 126; Gdy ią ięłá [liszka rzeźbioną głowę] przewraciać/ potym nárzekáłá/ Szkodáłz tey piękney głowki/ iż mozgu nie miałá. *RejZwierz* 122; rzuciaią w morze becżkę iáką prózną z którą rybá gra przewraciaiąc. *BielKron* 295; *Perverto*, *Przewracám* [!]/ opák obracam. *Mącz* 488c; *Calep* 795a.

Zwrot: »karty, listy przewracać« = czytać, wertować książki (1:1): *Libros volvere*, *Karty przewracáć*. *Mącz* 506c; y tudziēz téz lékárstwo/ równie thymże obyczáiem/ według porządku obiecádlowégó [...]/ ábyć niepotrzebá długo w Kfyęgách listów przewracáć. *SienLek* a4v.

Przen (1) : Ty/ ktorego pchłá [...] przez całą noc głodná *Przewraca*/ wdzięczny łen biorąc z źrzenice [...]/ *Vmiłuy rozum*/ kochay się w baczeniu *GrabowSet* T3.

a) [*Gmatwać sprawę*]:

Szereg: »przewracać i wartować«: *Abowiem panowie i posłowie ci tak przewracają i wartują, iż sie trudno s nich wyprawić a gruntu nic nimasz. ListyPol* II 1548/166.]

4. *O budowlach: burzyć, rujnować; pervertere, resupinare Cn* [co] (5) : *GlabGad* H3v; A gdy wnidzyecie do zyemie obiecány/ przewracaycie wśytki mieyfcá ná których Pogáni chwalili báłwány fwoie *BielKron* 44; *RejZwierz* 228.

Przen (2) : My ná się zdrádlive Złoto popędliwe Chćiwie kopamy/ dla żywotá śwego/ Ktore początkiem ięłt wśyłtkiego złego. Z brácią woyny łtacza/ Y miałtá przewraca *KmitaPsal* A4.

przewracać czym (1): Ięzykiem się zábijáią/ Mocne Miáłtá przewraciaią *BierEz* D2.

5. *Zmieniać, przeinaczać; destruere PolAnt; invertere, pervertere Cn* [co] (17) : pocżkáy Iezufie przewrátzáles wiarę dobrá/ powiedáles naukę zákonowi przeciwná. *OpecŻyw* 108; *KrowObr* 206 [2 r.], 206v [2 r.]; *OrzRozm* E3v; *Cefarzu niewdaway się wrzeczy kościelne y rzádu ich nieprzewracay. SkarŻyw* 300.

Zwrot: »przewracać na swą stronę« (1): ci [gnostycy] też łobie s śwymi zwolenniki zmyłlili Kábále Greckimi łowy y káráktérámi/ przewraciaiąc wśytko pímo Krześcianłkie ná śwá stronę *BielKron* 46.

Szereg: »przewracać a targać« (1): á inłze drogi łmyłłone od Szátáná ludziom prółthym vkázuie [nieprzyjaciel boży]/ ták iako y wy łnim wéłpołek przewracacie/ á páńłká łwiátość targaćie *KrowObr* 206v.

W przen (2) : nieprzyjacielu wśelkiey łpráwiedliwósci/ tzemu nieprzełtánielz przewracáć drog Páńłkych práwých? *KrowObr* 58v; niemáłz [...] bráć podárkow/ bo podárek łlepi oczy mądrych/ y przewraca słowá łpráwiedliwych. *BudBib Deut* 16/19.

a. *O prawie, nakazach: łamac, naruszać* (6) : a zradami v łádow rzeczy łprawowáł [*Spiera*]/ dobre a łprawiedliwé *Caufy chytro przewraciaiąc MurzHist* L4; *MurzNT* 81.

Zwrot: »przewracać sąd« (1): *Przekłęty ięłt ktory przewraca Sąd przychodniá/ łieroty/ y Wdowy* [*Deut* 27/19] *GroicPorz* pp3.

Przen (3) : *Abowiem dáry zállepiáią oczy mądrogo człowieká/ y przewraciaią łpráwiedliwóć ludzká. GroicPorz* bv, dv.

Szereg: »przewracać a tępić« (1): *Abowiem dáry zállepiáią oczy mądrych/ y przewraciaią á tępią rzecz łpráwiedliwych. GroicPorz* pp2v.

6. Szukać, przetrząsać, przeszukiwać (2) :

przewracać co (1): gdy zgubi [niewiasta] ieden pyeniądź/ izafz nie zápali świece/ á przewrąca wšytko w domu/ á fzuka z wielką pilnością/ thák iż gi znajdye? *RejPos* 166.

Przen: Badać, roztrząsać (1) :

przewracać co czym (1): Niechay oni [mądrzy] świat głową fwoią przewracią *PudlFr* [3].

[*W połączeniu szeregowym:* a gdzie trzeba orzech rozgryźć, to dyskurują, chwałą, ganią, przewracają, wkoło chodzą, a w bród nic, tak, że wšytkiego odbieją. *PismaPolit* 165.]

7. Powodować zamęt; przen [co] (5) : á nieuštáwiczność żądliwości/ przewraca śmył bez złości [*transvertit sensum sine malitia*]. *Leop Sap* 4/12; *ModrzBaz* 71v; *SkarJedn* 51; iż niektorzy z nas wyfzedłzy zátrożyli was fłowy/ przewraciąc duſze wálze [*turbaverunt vos verbis evertentes animas vestras*] *WujNT Act* 15/24, s. 462.

W połączeniu szeregowym (1): Ktore [popędliwości serdeczne] w ludziach nád ktoremi fię zmocniły/ á moc śwą wzięły/ y myśl y rozładek wątlą/ zwyciążią y przewracią [*et mentem et iudicium frangunt, vincunt et prosternunt*]? *ModrzBaz* 71v.

Szereg: »przewracać i zatracać« (1): Czwarty [znak heretyków]/ przewracáć y zátrocáć duſze. *WujNT* 462.

8. W zwrocie: »kozyłki (a. [kozył]) przewracać« (3) : *RejZwierz* 106; *Cybistema*, *Kozyłek*/ yáko dziecy zwykli ná głowie yezdźić y kozyłki przewracáć. *Mącz* 76a; *RejZwierc* 165; [wodzi [szatan] káždego [pijanego] iáko dyndyrze Niedzwiedzyá/ v ktorego iuż ták fkacze y kozyłki przewrąca iáko iemu każe. *GilPos* 130; *SenekaGórn* 40 (*Linde s.v. przewrócić*)].

Synonimy: **1.** obalać; **c.** bić się, bojować, potykać się, walczyć; **2.a** orywać, poorywać, przeorywać; **4.** burzyć, kazić, niszczyć, palić, plundrować, psować; **5.** zmieniać; **6.** przeszukawać, szukać.

Formacje współrdzenne cf WROCIĆ.

Cf PRZEWRACAJĄCY, PRZEWRACANIE, PRZEWRACANY